

CZU: 343.22:343.61:343(478)(094.4)

DOI: 10.5281/zenodo.7358672

LATURA SUBIECTIVĂ A INFRAȚIUNII PREVĂZUTE LA ART.168 CP RM

GUIDEA Petru,

doctorand, Școala Doctorală „Științe Juridice”,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID:0000-0001-5261-407X

This article is dedicated to the analysis of the subjective side of the crime of forced labor through the prism of the signs that characterize it: guilt, purpose, reason. Among other things, it is argued that the crime of forced labor is usually committed with direct intent. Only in the case described in letter b) paragraph (3) art.168 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, the perpetrator manifests intent towards the prejudicial act and imprudence towards the prejudicial consequences. The purpose of the crime is not a mandatory sign of the subjective side of the crime of forced labor. As a rule, the reason for the crime is not relevant to the classification of the crime of forced labor, with the exception of the hypothesis described in paragraph (2) letter e) art.168 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, which establishes the aggravation of responsibility for the commission of the crime for reasons of prejudice - case in which, the reason for the crime constitutes a mandatory sign of the subjective side of the examined crime.

Keywords: forced labor; guilt; the purpose of the crime; the reason for the crime; reasons of prejudice.

În literatura de specialitate latura subiectivă a infrațiunii este definită ca „totalitatea condițiilor cerute de lege cu privire la atitudinea psihică a făptuitorului sub raportul conștiinței și voinței sale față de materialitatea faptei săvârșite – acțiune, inacțiune, raport de cauzalitate, rezultat – pentru ca acea faptă să constituie infrațiune” [1, p.120]. La analiza laturii subiective a infrațiunii sunt avute în vedere următoarele semne: vinovăția, motivul, scopul, iar în cazul unor infrațiuni, inclusiv emoțiile trăite de făptuitor. Spre deosebire de vinovăție, proprie fiecărei infrațiuni, scopul și motivul prezintă relevanță la calificarea faptei numai atunci când evoluează în calitate de semne constitutive sau circumstanțial agravante; în celelalte cazuri, motivul și scopul pot prezenta importanță la individualizarea pedepsei [2, p.329].

În cele ce urmează, vom debuta cu analiza vinovăției ca semn constitutiv obligatoriu al infrațiunii stipulate la art.168 CP RM. Din start, consemnăm că Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM) nu definește vinovăția, prin urmare, în planul definirii acestei noțiuni vom face apel la doctrină. În context, subscriem opiniei, potrivit căreia vinovăția reflectă „atitudinea psihică (conștientă și volitivă) a persoanei față de fapta prejudiciabilă săvârșită și urmările prejudiciabile ale acesteia, ce se manifestă

sub formă de intenție sau imprudență [2, p. 235]. Trebuie de precizat că, deși Codul penal al Republicii Moldova nu prevede noțiunea de vinovăție, reglementează tranșant formele acesteia.

În acest sens, art.6 alin. (2) CP RM prevede că „răspunderii penale și pedepsei penale este supusă numai persoana care a săvârșit cu intenție sau din imprudență o faptă prevăzută de legea penală”. Această prevedere își găsește dezvoltarea în art.17 CP RM – infrațiunea săvârșită cu intenție și, respectiv, în art.18 CP RM – infrațiunea săvârșită din imprudență. Din art.17 CP RM reiese că intenția infracțională poate fi directă (în ipoteza în care persoana care a comis infrațiunea își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile și a dorit survenirea acestora) sau indirectă (în cazul în care persoana care a comis infrațiunea își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile și a admis, în mod conștient, survenirea acestor urmări).

Din această perspectivă, infrațiunea prevăzută la art.168 CP RM se săvârșește, în primul rând, prin vinovăție sub formă de intenție directă. Doar în cazul descris la lit.b) alin.(3) art.168 CP RM, are importanță atât atitudinea psihică a făptuitorului față de fapta prejudiciabilă, cât și atitudinea psihică a făptuitorului în raport cu urmările prejudiciabile. În acest caz, făptuitorul manifestă intenție față de faptă și imprudență față de vătămarea corporală gravă a integrității corporale sau a sănătății ori față de decesul victimei.

Intenția directă presupune întrunirea a două elemente: elementul intelectual și elementul volitiv. Numai existența cumulativă a acestor două elemente conduce la stabilirea vinovăției ca o condiție a răspunderii penale. Referitor la factorul intelectual al intenției, în contextul art.168 CP RM, sfera conștientului presupune conștientizarea de către făptuitor a caracterului valorilor și relațiilor sociale împotriva cărora se îndreaptă comportamentul conceput, precum și înțelegerea caracterului prejudiciabil al faptei săvârșite. În acest sens, făptuitorul conștientizează că comportamentul manifestat îndreptat spre obținerea muncii de la o persoană împotriva voinței ei, prin constrângere sau înșelăciune, atentează asupra unor valori și, implicit, relații sociale ocrotite de legea penală. Factorul volitiv al intenției în ipoteza muncii forțate se manifestă în dorința făptuitorului de a comite fapta prevăzută la art.168 CP RM. În această ordine de idei, arătăm că infrațiunea de muncă forțată este o infrațiune cu componentă formală și se consumă din momentul în care victima

a fost lipsită de libertatea muncii, adică din momentul obținerii muncii de la o persoană împotriva voinței ei. Pe acest fundal, precizăm că în literatura de specialitate s-a demonstrat că vinovăția în cazul infrațiunilor formale se poate manifesta doar sub forma intenției directe [3, p. 158]. Cu privire la infrațiunile formale, prezintă relevanță următoarea opinie: „Cum poate făptuitorul să admită conștient că săvârșește o acțiune (inacțiune) prejudiciabilă? Odată ce el o săvârșește, rezultă în mod inevitabil că o și dorește. O altă concluzie ar intra în contradicție cu regulile logicii” [4, p. 218]. Avându-se în vedere că elementul volitiv al intenției în ipoteza infrațiunilor formale se referă la comiterea faptei, conchidem că, în ipoteza faptei examinate făptuitorul dorește săvârșirea faptei prejudiciabile.

Din perspectivă comparată, consemnăm că în doctrina română [5, p.135] s-a apreciat că infrațiunea de supunere la muncă forțată sau obligatorie¹² (prevăzută la art.212 Cod penal român) poate fi comisă cu intenție directă sau indirectă. În acest sens, făptuitorul are reprezentarea că prin fapta sa va avea loc supunerea la muncă forțată sau obligatorie și urmărește sau acceptă această urmare. Reiterăm în context că respectiva viziune nu poate fi extrapolată în planul descrierii laturii subiective a infrațiunii prevăzute la art.168 CP RM, din raționamentele invocate anterior. De altfel și în practica judiciară, în dese cazuri, cei abilitați cu aplicarea legii, în contextul aprecierii laturii subiective a infrațiunilor de muncă forțată au concretizat anume intenția directă, spre exemplu: „*Sub aspectul laturii subiective, Colegiul Penal a conchis că inculpatul T. G. a acționat cu intenție directă, dânsul înțelegând caracterul prejudiciabil al acesteia și a dorit în mod conștient realizarea acesteia*” [6]; „*Latura subiectivă a infrațiunii se caracterizează prin intenție directă*” [7]; „*Prin urmare, se constată prezența laturii subiective manifestată prin intenția directă a inculpatului*” [8].

În continuare se impun unele precizări particulare pe marginea circumstanței agravante specificate la lit.b) alin.(3) art.168 CP RM care stabilește răspunderea pentru munca forțată soldată cu vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății ori cu decesul victimei. În această variantă, latura subiectivă a infrațiunii se concretizează în intenție față de fapta prejudiciabilă și imprudență față de vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății ori față de decesul victimei, făptuitorul manifestă imprudență [9,

¹²Fapta de a supune o persoană, în alte cazuri decât cele prevăzute de dispozițiile legale, la prestarea unei munci împotriva voinței sale sau la o muncă obligatorie se pedepsește cu închisoarea de la unu la 3 ani.

p.509]. În context, arătăm că potrivit art.18 CP RM se consideră că infrațiunea a fost săvârșită din imprudență dacă persoana care a săvârșit-o își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, dar considera în mod ușuratic că ele vor putea fi evitate ori nu își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, nu a prevăzut posibilitatea survenirii urmărilor ei prejudiciabile, deși trebuia și putea să le prevadă. În același timp, art.19 CP RM prevede că, dacă, drept rezultat al săvârșirii cu intenție a infrațiunii, se produc urmări mai grave care, conform legii, atrag înăsprirea pedepsei penale și care nu erau cuprinse de intenția făptuitorului, răspunderea penală pentru atare urmări survine numai dacă persoana a prevăzut urmările prejudiciabile, dar considera în mod ușuratic că ele vor putea fi evitate sau dacă persoana nu a prevăzut posibilitatea survenirii acestor urmări, deși trebuia și putea să le prevadă. În consecință, infrațiunea se consideră intenționată.

Dacă acțiunile de vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății sau acțiunile care au dus la deces au fost săvârșite cu intenție, atunci calificarea urmează să se rețină conform art.168 alin. (1) sau, după caz, alin.(2) în concurs cu una din infrațiunile prevăzute la art.151 sau 145 CP RM. Dacă decesul victimei s-a produs ca urmare a vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății, cauzate însă din imprudență, cele comise alcătuiesc infrațiunea de lipsire de viață din imprudență (art.149 CP RM), iar calificarea se va face în concurs.

În absența intenției față de urmarea survenită concretizată în vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății ori față de decesul victimei, cele comise trebuie calificate potrivit lit.b) alin.(3) art.168 CP RM.

În continuare, ne vom concentra atenția spre analiza scopului infrațiunii de muncă forțată. Prin scopul infrațiunii se înțelege „finalitatea urmărită prin comiterea infrațiunii” [10, p.599]. Cu privire la modul de inserare a scopului infrațiunii în textul legii penale, în doctrină se enunță că acesta devine semn obligatoriu atunci când este prevăzut expres în dispoziția normei incriminatoare sau când este dedus din natura juridică a infrațiunii [11, p.273]. Sub aspectul art.168 CP RM, nu are importanță la calificare scopul infrațiunii, deși poate pot fi luat în considerare la individualizarea pedepsei. În calitate de scop al infrațiunii nominalizate poate evolua, de exemplu: scopul obținerii de avantaje.

În context, evidențiem că nu trebuie de pus semnul egalității între scopul traficului de ființe umane și a traficului de copii, pe de o parte, și scopul infrațiunii de muncă forțată, pe de altă parte. Or, legiuitorul nu stabilește un scop special pentru infrațiunea prevăzută la art.168 CP RM. În schimb, scopul de exploatare prin muncă sau servicii forțate constituie una dintre formele scopului acțiunii principale din cadrul traficului de ființe umane și traficului de copii. În contextul delimitării acestor fapte, în literatura de specialitate se arată just că nu poate exista o relație de concurență dintre art.165 sau 206 CP RM, pe de o parte, și art.168 CP RM, pe de altă parte. Sunt prea multe și de esență deosebirile dintre infrațiunea prevăzută la art.165 sau 206 CP RM și infrațiunea prevăzută la art.168 CP RM [9, p.508]. Din această cauză, nu este posibil ca infrațiunile prevăzute la art.165 sau 206 CP RM să absoarbă infrațiunea prevăzută la art.168 CP RM. Atunci când este realizat scopul infrațiunilor prevăzute la art.165 și 206 CP RM, exprimat în exploatarea prin muncă sau servicii forțate, una dintre aceste infrațiuni va constitui un concurs real cu infrațiunea prevăzută la art.168 CP RM [12, p. 234].

În altă ordine de idei, în afară de scopul infrațiunii, un alt semn al laturii subiective a infrațiunii prevăzute la art.168 CP RM este motivul infrațiunii. În context, reținem că prin „motiv al infrațiunii” se are în vedere „impulsul intern al actului de conduită” [11, p.178]. S. Brînza face o distincție între scop și motiv menționând că „...aceasta nu presupune o separație rigidă în planul realității psihice care însoțește declanșarea și realizarea acțiunii (inacțiunii) infracționale. Astfel, scopul poate fi imediat sau îndepărtat. El poate fi generat de un motiv sau, dimpotrivă, poate să declanșeze un motiv” [14, p.95].

De regulă, motivul nu comportă semnificație la calificarea infrațiunii de muncă forțată, cu excepția ipotezei descrise la lit.e) alin.(2) art.168 CP RM, care stabilește agravarea răspunderii pentru săvârșirea infrațiunii din motive de prejudecată. Doar în cazul stabilit la lit.e) alin.(2) art.168 CP RM, motivul infrațiunii devine semn obligatoriu al laturii subiective a infrațiunii.

Sensul noțiunii de „motive de prejudecate” îl găsim înscris la art.134²¹ CP RM: prin motive de prejudecată se înțeleg idei preconcepute ale făptuitorului bazate pe considerente de rasă, culoare, origine etnică, națională sau socială, cetățenie, sex, gen, limbă, religie sau convingeri religioase, opinii politice, dizabilitate, orientare sexuală, identitate de gen, stare de sănătate, vârstă, stare civilă, indiferent dacă fapta este comisă în privința persoanei care posedă astfel de caracteristici protejate, în privința bunurilor acesteia ori asociate cu aceasta

sau în privința persoanei care acordă suport persoanelor ce posedă astfel de caracteristici protejate ori se asociază cu acestea, această asociere fiind una reală sau percepută ca fiind reală.

Infrațiunile motivate de prejudecată sunt (i) fapte penale (infrațiuni de bază) care au ca specific (ii) un mobil care este parțial sau în totalitate determinat de o prejudecată, o idee preconcepută, de cele mai multe ori irațională dar susținută cultural, cu încărcătură negativă la adresa unei comunități. Din specificitatea acestui mobil rezultă alte elemente definitorii ale infrațiunilor motivate de prejudecată: (iii) caracteristicile protejate, (iv) specificul victimei, (v) obligația pozitivă a autorităților de a adopta o abordare pro-activă în identificarea, investigarea și sancționarea motivului bazat pe prejudecată [15, p.2].

Legiuitorul a optat pentru a reglementa săvârșirea infrațiunii din motive de prejudecată atât în calitate de circumstanță agravantă generală [specificată la art.77 alin. (1) lit. d) CP RM], cât și în calitate semn al laturii subiective cu caracter obligatoriu în cazul anumitor agravante, cum este și cazul infrațiunii prevăzute la art.168 CP RM. În acest sens, se atribuie o importanță sporită investigării eventualelor motive de prejudecată la săvârșirea oricărei infrațiuni. În context, precizăm că aceste remanieri au fost operate prin Legea nr.111 din 21.04.2022 pentru modificarea unor acte normative [16].

În Hotărârea CEDO pe cauza Secic c. Croației, CtEDO a stabilit că atunci când sunt investigate fapte violente, autoritățile statutului au obligația suplimentară de a lua toate măsurile rezonabile pentru a identifica orice motiv rasist și de a stabilit dacă ura etnică sau prejudecata au jucat sau nu un rol în aceste evenimente. Desigur că demonstrarea motivației rasiale va fi adesea extrem de dificilă în practică. Obligația statului de a investiga posibilele conotații rasiste ale unui act violent este o obligație de a depune eforturile rezonabile și nu este absolută; autoritățile trebuie să întreprindă acțiuni rezonabile în circumstanțele cauzei. Abordarea violenței și brutalității motivate rasial la egal cu cazurile care nu au tentă rasistă ar însemna ignorarea naturii specifice a acțiunilor care sunt distructive pentru drepturilor fundamentale [17].

Concomitent, potrivit alin.(2) al art.134²¹ CP RM, prezența în profilul victimei a anumitor caracteristici protejate nu va constitui în sine o bază suficientă pentru a concludă că s-a comis o infrațiune motivată de prejudecată.

De asemenea, în corespundere cu alin.(3) al art. 134²¹ CP RM, se consideră că infrațiunea s-a comis din motive de prejudecată indiferent de faptul dacă

făptuitorul s-a condus integral sau doar parțial de astfel de motive, fiind prezente și alte motive.

In fine, așa cum am arătat *supra*, motivul infrațiunii nu constituie un semn obligatoriu al laturii subiective în condițiile variantei tip a infrațiunii de muncă forțată (art.168 CP RM) și a variantelor agravante specificate la alin.(2) lit.a)-d) și alin.(3) art.168 CP RM. În aceste ipoteze, motivul infrațiunii de muncă forțată se exprimă, de regulă, în interesul material. Prin „interes material” se are în vedere „motivul generat de necesitatea făptuitorului de a-și spori activul patrimonial (de a obține sau de a reține un câștig material) sau de a-și micșora pasivul patrimonial (de a se elibera de cheltuieli materiale)[6, p.174]. Tocmai acest motiv este reținut frecvent și în practica judiciară: „*Latura subiectivă a infrațiunii se caracterizează prin intenție directă, motivul infrațiunii constând în interesul material. Astfel, inculpatul E.V. a perceput de la C.I., C.A., O.V., I.I. și O.P. mijloace bănești în sumă a câte 250 euro de la fiecare. Iar conform conținutului recipiselor anexate la dosar reiese că E.V. a primit aceste mijloace bănești pentru ofertele de muncă în Germania, dar nu ca mulțumire așa cum declară inculpatul E.V. în declarațiile sale*” [18]; „*Latura subiectivă a infrațiunii se caracterizează prin intenție directă, motivul infrațiunii constând în interesul material. Astfel inculpatul C.G. cu scopul obținerii muncii forțate de la alte persoanei-a angajat pe D.N. și C.I. în calitate de cioban, pe C.I. în calitate de strungarla stâna ce-i aparținesc în apropierea satului fiindu-le promisă remunerarea lunară de 2000 lei prin înșelăciune a obținut de la ei munca împotriva voinței acestora refuzându-le în achitarea integrală a salariilor și i-a impus prin aplicarea violenței fizice și psihice să lucreze în continuare la stână*” [19].

Alte motive care impulsionează făptuitorul să comită infrațiunea de muncă forțată ar putea fi: dorința de a înjosi/defăima o persoană; invidia; răzbunarea; ura.

La calificarea muncii forțate, motivul infrațiunii are însemnătate numai în cazul specificat la alin.(2) lit.e) art.168 CP RM. În celelalte ipoteze descrise la art.168 CP RM, motivul infrațiunii comportă relevanță doar în contextul individualizării răspunderii penale și pedepsei penale.

Cert este că oricare ar fi impulsul ce a generat comiterea infrațiunii, acesta urmează a fi stabilit de către persoanele dotate cu competența aplicării legii penale. Or, potrivit art. 394 alin.(1) pct. 1) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova [20], în partea descriptivă a sentinței de condamnare trebuie să se indice, între altele, motivele infrațiunii. Deopotrivă, potrivit art.

216 Cod de procedură penală, în cursul urmăririi penale și judecării cauzei, organul de urmărire penală are obligația de a stabili cauzele și condițiile care au contribuit la săvârșirea infracțiunii.

Referințe:

1. DONGOROZ, V. Drept penal. București: Socec & Co., 1939. 772 p.
2. GRAMA, M.; BOTNARU, S.; ȘAVGA, A.; ș.a. Drept penal. Partea generală. Vol. I, Chișinău: Tipografia Centrală, 2012. 328 p.
3. ЕРМАКОВА, Л.Д. и др. Уголовное право Российской Федерации: Общая часть / Под ред. А.И. Рапога. Москва: Юрист, 2001. 511 с.
4. HADÎRCĂ, I. Răspunderea pentru infracțiunile săvârșite în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora. Chișinău: CEP USM, 2008. 281 p
5. PASCU, I., DOBRINOIU, V., HOTCA, M.A., ș.a. Noul Cod penal comentat, ediția a 2-a, revăzută și adăugită, vol. II: Partea Specială. București: Universul juridic, 2014. 1154 p.
6. Decizia Curții de Apel Chișinău din 26.06.2020. Dosarul nr.1a-1559/2019. [Accesat: 10.03.2022] Disponibil:
https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/a945d227-940c-4e22-95a6-b6500a27b6d5
7. Decizia Curții de Apel Chișinău din 23.06.2020. Dosarul nr.1a-107/2021. [Accesat: 10.03.2022] Disponibil:
https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/3e1b4cea-6055-47f1-902a-84b62f71af79
8. Decizia Curții de Apel Chișinău din 08.09.2021. Dosarul nr.1a-1325/21. [Accesat: 10.03.2022] Disponibil:
https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/5c6c4c9b-2bea-42b7-9ee3-e4b6a07f744a
9. BRÎNZA, S., STATI, V. Tratat de drept penal. Partea specială, vol. I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p.
10. MĂRCULESCU-MICHINICI, M.-I., DUNEA, M. Drept penal. Partea generală. București: Hamangiu, 2017.– 968 p.
11. COPEȚCHI S., HADÎRCA, I. Calificarea infracțiunilor: note de curs. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 352 p.
12. TĂNASE, A. Delimitarea traficului de ființe umane de unele infracțiuni adiacente. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2011 nr. 3(43), p. 221-236.

13. LEFTERACHE, L.V. Drept penal. Partea generală. Curs universitar. București: Hamangiu, 2016. – 544 p.
14. BRÎNZA, S. Rolul scopului în procesul de stabilire a gradului prejudiciabil al faptei. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2007, nr. 3, p. 94-98.
15. Opinia cu privire la proiectul de lege nr. 301 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (versiunea din iulie 2017, după comasarea cu proiectul nr. 277) a Centrului de Resurse Juridice din Moldova din 05.09.2017. [Accesat: 10.03.2022] Disponibil: <https://crjm.org/wp-content/uploads/2017/09/2017-09-05-Opinie-CRJM-Proiect-301-infr-de-prejudicata.pdf>
16. Legea nr.111 din 21.04.2022 pentru modificarea unor acte normative. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr. 164-169.
17. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Secic c. Croația. [Accesat: 10.03.2022] Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80711>
18. Decizia Curții de Apel Chișinău din 08.09.2021. Dosarul nr.1a-1325/21. [Accesat: 10.03.2022] Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/5c6c4c9b-2bea-42b7-9ee3-e4b6a07f744a
19. Decizia Curții de Apel Chișinău din 02.02.2022. Dosarul nr.1a-328/2022. [Accesat: 26.03.2022] Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/71b4f8db-1537-4104-ba54-6f22546e058e
20. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122 din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 104-110 din 07.06.2003.

